

Н. Ф. Ржевська

СТРАТЕГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ: БАГАТОФАКТОРНІ ПІДХОДИ В ПРОГНОЗУВАННІ

Розглядається питання значимості прогностичних ідей і процесів у житті суспільства. Подається коротка характеристика багатофакторних підходів у прогнозуванні зокрема методам екстраполяції та компаративістики. Вказано на їх позитивні та негативні сторони. Розглянуто питання їх конструктивного поєднання і його значимість для отримання якісного прогнозного продукту.

Ключові слова: стратегічне прогнозування, екстраполяція, аналогія, компаративістика.

Рассматривается вопрос значимости прогностических идей и процессов в жизни общества. Дается краткая характеристика многофакторных подходов прогнозирования, в частности методам экстраполяции и компаративистики. Указано на их позитивные и негативные стороны. Рассмотрено вопрос их конструктивного воссоединения и его значимость для получения качественного прогнозного продукта.

Ключевые слова: стратегическое прогнозирование, экстраполяция, аналогия, компаративистика.

The article highlights the main role of prognostic ideas in the life of society. There are some brief characteristics on polyfactorial ways of prognostication especially about the ways of extrapolation and comparativistics. Their positive and negative sides are mentioned. Their constructive reunion is examined and its importance for the qualitative product is determined.

Keywords: strategical prognostication, extrapolation, analogy, comparativistics.

© Н. Ф. Ржевська, 2012

Прогностичні ідеї в найрізноманітніших проявах супроводжують нас протягом усього свідомого життя. Кожне чергове творіння розуму спрямоване на майбутні часи, близькі або віддалені перспективи. Створюючи ескіз майбутнього житлового будинку, архітектор подумки відтворює його ще не існуючі в реальності обриси, вмонтовує будову в те чи інше урбаністичне середовище. Слідом за тактичними рішеннями приходять стратегічні, якщо зодчий (або його команда) ставить за мету побудову цілого комплексу споруд, що сприятиме врегулюванню житлових проблем. І в першій, і в другій ситуації це – процес формування елементарного передбачення як невід'ємної складової частини відтворення біосоціального життя.

Із поступом людства неухильно вдосконалюється його здатність «передбачати» можливі тенденції майбутнього. Бурхливий підйом гуманітарних та природничо-наукових дисциплін із часів великих географічних відкриттів (XV-XIV ст.) та індустріально-урбаністичної революції (XIX ст.) стимулював формування філософсько-соціологічної теорії суспільного прогнозування. Під час другої світової війни німецький соціолог О.Флехтгейм вводить поняття «футурологія» як автономний науковий напрям багатофакторного вивчення майбутнього людства. Не зважаючи на розгромну крику лівих і звинувачень в ідеалізмі та містиці, новий напрям упевнено завоював свої позиції як перспективна сфера міждисциплінарного гуманітарного знання. Проте й до нині над футурологами витає тінь наукової неповноцінності та надмірного захоплення утопічними настроями. Саме це стало причиною відокремлення від футурології академічної соціальної прогностики, без якої на сьогоднішній день не може обходитись жодна наукова дисципліна. Поряд з цим не можна не погодитись з тим, що прогнозування міжнародних відносин – найскладніший напрям гуманітарного прогнозування, що першочергово зумовлюється складно передбачуваними сценаріями ролі людського фактору в світовій політиці. І, зовсім не випадково, що міжнародна політологія більш оперує коротко- та середньостроковими прогнозами, свідомо уникаючи аналізу і оцінок на довгострокову перспективу, скажімо на півстолітній період.

Як можна пояснити самообмеження такого характеру в міжнародній політології? Чи є це свідченням неспроможності гуманітарного знання дати реалістичну оцінку обрисам і напрямам майбутнього загальносвітового розвитку? І, якою мірою соціально-прогностичні судження минулого підтвердились (спростувались) наступним історичним досвідом?

Російський вчений В.Лі, відомий своїми працями у сфері міжнародного прогнозування зазначає, що люди минулих епох, навіть в періоди спустошливих соціальних потрясінь і природних катастроф, не припиняли вірити у світле майбутнє. Багато їхніх сокровених надій у кінцевому результаті стали реальністю. Здійснення цього потребувало, як правило, багатовікових

народних зусиль. І, тільки ХХ століття внесло круті, небачені до того зміни, перш за все – проникнення у таємницю оновлення соціального процесу. Проте динаміка сучасних глобальних, а також субрегіональних змін є настільки стрімкою і масштабною, що позитивний потенціал світової ліберально-центристської прогностики до початку ХХІ століття перестав бути настільки вагомим і значимим. Написані у другій половині ХХ століття прогностичні праці ліберального спрямування щодо світового розвитку і міжнародних відносин, з одного боку, представили реалістичну картину майбутнього розвитку. Там було обґрунтовано обов'язковість розпаду традиційного колоніалізму, небаченого раніше ренесансу націоналізму та різке прискорення інтеграційних процесів у світовому масштабі. З іншого боку, західна прогностична думка (не лише ліберального, а й консервативного і ліворадикального спрямування) не зуміла не зуміла розкрити реалістичні перспективи протидії між протидіючими ідеологіями аж до дезінтеграції СРСР [1, с.11-12].

Ліберально-демократична концепція західного світу в цілому змогла лише більш реалістично оцінити перспективи еволюції ринкової системи, становлення ТНК, інтеграційні процеси глобального і регіонального характеру.

Важливим є те, що багато хто, з вчених-міжнародників були дуже близькими, або ж мали тотожну теоретичну оцінку щодо можливих наслідків ракетно-ядерних зіткнень наддержав і загрози настання «ядерної зими» на планеті. Разом із цим, з незначним виключенням, світове співтовариство не зуміло подати більш чи менш реального прогнозу появи на планеті нових небезпечних викликів (перш за все транснаціонального тероризму, організованого криміналітету, екстремізму та інших руйнівних явищ). Сенсаційним з політичної точки зору стало партнерство Росії і НАТО у протидії не військовим загрозам міжнародному миру і стабільності.

Досвід останніх десятиліть, що супроводжувався не лише досягненнями, а й серйозними прорахунками у сфері прогнозування, став досить значимим для його становлення як самостійної міждисциплінарної сфери пізнання. У цьому відслідковується своя закономірність. Нове століття відзначилося тим, що жоден будь-якої значимості суб'єкт міжнародної політики не в стані виробити і втілити свою стратегічну лінію в життя без повного чи часткового занурення у віртуальні сценарії розвитку майбутнього.

Важливо пам'ятати, що ми говоримо у даному випадку не про глобальне соціальне прогнозування в цілому, а лише про його складову частину, що охоплює стратегічне прогнозування міжнародного характеру. Як міждисциплінарна сфера пізнання стратегічне міжнародне прогнозування не лише має свої специфічні об'єкти, але й має свій спеціальний інструментарій факторного дослідження, який постійно ускладнюється і вдосконалюється.

На відміну від утопічного передбачення, переважно фантастичного і такого, що робить висновки, як правило, з «геніальних осяянь», стратегічне прогнозування проходить три обов'язкові стадії: формування первинного інформаційного банку даних і його первинна класифікація; всебічне багатфакторне дослідження інформструктури, її теоретична оцінка; порівняльний (компаративний) аналіз основних результатів дослідження, їх узагальнений синтез з метою виявлення домінуючих тенденцій майбутнього розвитку.

Отож, міжнародне стратегічне прогнозування – міждисциплінарний напрям сучасних гуманітарних і природничих наук, який досліджує домінуючі тенденції глобального, регіонального і національного розвитку, а також їхні потенційні альтернативи за умови врахування багатфакторності суспільного прогресу (регресу) і різнопланової ролі людського фактора. Теоретичне підґрунтя цього напрямку – це система методологічних підходів і способів дослідження найбільш вірогідних перспектив еволюції світової спільноти.

Основні методи універсального соціального прогнозування умовно зводять до трьох базових груп: екстраполяція і порівняльний аналіз; моделювання віртуальних явищ і процесів; експертно-ситуаційний аналіз. Даний підхід можна використовувати і до теорії міжнародного стратегічного прогнозування [3].

Зробимо спробу розкрити механізм та особливості використання першого із вказаних методів. Метод екстраполяції або метод узагальнюючої стратегічної оцінки полягає в тому, що прогностичні висновки цілісного характеру (наприклад, про той чи інший регіональний конфлікт) ґрунтуються на результатах дослідження окремих складових суспільства (наприклад, якості еліти, морально-психологічного клімату, стану збройних сил і т.і.). Даний метод є досить однобоким, бо дає можливість виявити одну із вірогідних прогностичних тенденцій, яку варто враховувати при розробці майбутнього сценарію врегулювання конфлікту. Екстраполятивні тенденції підпадають під стрімкі зміни. Вимагаючи постійної корекції, вони, як правило, використовуються в гнучкому поєднанні з іншими методами міжнародного прогнозування. Метод екстраполяції широко використовується як у короткостроковому внутрішньополітичному прогнозуванні, так і серед низки серйозних міжнародних прогностичних розробок.

Не зважаючи на велику популярність досліджуваного методу, його не слід абсолютизувати. Серйозним недоліком методу екстраполяції є самообмеженість прогностичної бази дослідження. Уявна проекція з теперішнього у майбутнє навіть з урахуванням багатьох корекцій та уточнень не може відтворити всю багатоманітність та багатофакторність реальної ситуації. Подібно до того, як неможливі двічі зайти в одну й ту ж водойму, маймо вірною є повторюваність ключових явищ міжнародного життя. До того ж часом тотожність між різними явищами (війнами, політичними переворотами і т.і.) має, скоріше за все, досить відносний зовнішній характер і стосується перш за все форм, ніж реального змісту процесів, що вивчаються.

Реальний досвід соціального прогнозування показує, що екстраполяція є найбільш ефективною при прогнозуванні перспектив економічної, науково-технічної, екологічної та інших сфер, де найбільш широко можуть використовуватися електронно-обчислювальні методи дослідження. Оскільки управлінський фактор, враховуючи дії професійної дипломатії, не завжди аналізуються на основі законів математичної логіки, постільки екстраполяція як спосіб теоретичної проекції з одної на іншу, або уявного «переносу» одного хронологічного явища на інше є, зазвичай допоміжним прийомом у міжнародному стратегічному прогнозуванні.

Основоположний принцип, на якому ґрунтується міжнародне прогнозування, це філософсько-соціологічна концепція неперервності розвитку (поступального, регресивного, а часто – стагнаційного). При цьому визнання дискретності у розвитку суспільства та його зовнішніх взаємозв'язків дорівнює визнанню положення про його цілковиту ентропію. Кожна нова історична фаза або етап розвитку зароджується у надрах попередніх циклів, що зумовлює так звану «повторюваність» самого циклу на новому, більш високому витку циклічного процесу. Саме це дозволяє дослідникам прогностично визначити певну «середню» функціональну, представлену формулою «середньої швидкості руху» прогнозованого об'єкту. У даному випадку ми маємо справу з елементарною екстраполяцією, або за визначенням Дж.Мартіно, «наївною екстраполяцією». «Наївною» вона є тому, що ґрунтується на припущенні: все, що відбувалося в минулому і сформовані тенденції, які ми екстраполюємо, будуть мати місце у майбутньому [2, с.141].

Елементарна екстраполяція міжнародних відносин ґрунтується на прогностичній обробці кількісних показників, а тому володіє певними кількісними обмеженнями. Саме тому дослідник не може абстрагуватися від аналізу якісних характеристик, з цією метою послідовно вводить в дослідження відповідні параметри якісного змісту. Проте, як зазначає Дж.Мартіно, – наявність прогнозів, які ґрунтуються на якісних тенденціях, це краще, ніж їхня відсутність узагалі. Вони обов'язково будуть корисним внеском у прийняття рішення, бо наголошують на тому, що конкретне якісно охарактеризоване явище може не лише залишатися на попередньому рівні, а й збільшуватися чи зменшуватися, зберігаючи попередню тенденцію [2, с.174].

Необхідно постійно пам'ятати, що вирішальне значення в проведенні екстраполяційних досліджень має виключна коректність під час відбору вихідних параметрів прогнозу. Оскільки перспективні тенденції розвитку на ґрунті інтуїтивних логічних суджень експертів-аналітиків виводять з минулого і теперішнього, постільки огріхи при створенні інформаційного банку даних про минуле і теперішнє можуть серйозно деформувати зміст прогностичного дослідження, наділяти його ірраціональними рисами, понижувати його практичне значення. (Стосовно цього навіть свого роду офіційна статистика держав закритого чи напівзакритого типу не може без додаткової корекції використовуватися в процесі прогностичної екстраполяції). Отож, сам метод екстраполяції дає найбільш відчутні результати лише під час аналізу відносно стабільних, стійких, систем, які повільно еволюціонують (цивілізаційних масивів, демократичної влади, стратегічних союзів і т.і.). Проте, і в такій ситуації екстраполяція цілком не завершує дослідження. Його результати багаторазово уточнюються шляхом інтуїтивної експертної інтерпретації отриманих даних, які в свою чергу, потрібно співставляти з іншими прогностичними дослідженнями (побудовою сценаріїв, системним аналізом, експертним анкетуванням, ситуативним аналізом і т.і.) [1, с.19].

Отже, необхідно зазначити, що з екстраполятивним методом в теорії міжнародного прогнозування логічно використовується прогнозування за аналогією, або говорячи більш точно компаративістика (компаративізм). Використання аналогії – загальноприйнятий і природний спосіб мислення. У повсякденній діяльності більшість людей регулярно користуються аналогіями. Якщо ми виявили, що певна подія завжди супроводжується певною іншою подією... ми можемо зробити висновок, що між цими двома подіями завжди існує певний зв'язок. Якщо ми зараз побачимо блискавку, то можемо передбачити, що скоро почуємо грім. На більш високому рівні аналогія є основою науки [2, с.77].

В міжнародних дослідженнях звернення до методу компаративістики, першочергово, передбачає звертання до тотожних, споріднених, однотипних та інших близьких ситуацій, які вміщуються у розуміння історико-порівняльної аналогії (політичні перевороти, міждержавні

конфлікти, світові війни і т.і.). Методом цілісного компаративного аналізу можна охопити соціальні перевороти минулого і майбутнього. У наш час коректними визнаються порівняльні прогностичні пошуки можливих наслідків реформування і демократизації у різних перехідних (постсоціалістичних, наприклад) суспільствах. Важливими є результати співставлення потенційної еволюції різних цивілізаційних масивів. Разом з тим, не всі явища суспільного життя, враховуючи міжнародний розвиток, можуть розглядатися у межах історичної і логічної аналогії. Подібність і співставність явищ і процесів повинні мати сутнісний характер, інакше дослідник може опинитися у хащах неправдивої, міфічної, нереальної аналогії, де результати аналізу можуть мати нульове значення.

Будь-яка історична ситуація, включена в прогностичне дослідження як первинна («модельна аналогія»), повинна мати певний мінімум стійких, багаторазово повторюваних ознак і чергувань, можливість яких і досліджується в іншій, більш пізній, наступній, точніше прогнозованій ситуації. Порівнюючи моделі минулого із сценаріями майбутнього, прогностичне дослідження повинно: по-перше, довести невідворотність повтору або, навпаки, відмову від деяких рис минулого, і, по-друге, розкрити гіпотетичну можливість появи нових явищ і тенденцій, оскільки впродовж всесвітньої історії не було і не може бути двох чи більше абсолютно тотожних подій (в силу якісних, цивілізаційних, просторових, особистісних та інших відмінностей).

Яким же шляхом можна зробити найбільш безпристрасну вибірку вихідних даних, які відносяться до модельної і прогнозованої ситуації для того, щоб до мінімуму звести суб'єктивність та неправдиву аналогію в компаративістиці? Дж.Мартіно радить визначити сукупність аспектів, за якими буде відбуватися аналіз обох ситуацій. Ця сукупність повинна включати всі аспекти, які можуть бути суттєвими при порівнянні досліджуваних ситуацій. Часто при співставленні можна знехтувати деякими аспектами як такими, що не впливають на вихід із ситуації. Однак дві ситуації слід порівнювати на подібність або відмінність, що визнані суттєвими [2, с.71].

Ми вже відзначали, що результативність порівняльно-історичного прогнозу значною мірою залежить від раціонального вибору первинної, точніше «модельної ситуації», за якої часто діє прихована від зовнішнього спостереження історична логіка.

Компаративістика в міжнародному прогнозуванні має справу з двома і більше близькими, подібними, багато в чому тотожними ситуаціями (соціально-політичні рухи, міжнародні конфлікти, релігійні реформації і т.і.). Однак будь-яка історична ситуація (і модельна, і прогнозна) є унікальними за своєю природою, тому їхня тотожність є досить відносною навіть у межах єдиного геополітичного простору. Слід постійно пам'ятати, що не може існувати двох однакових історичних подій, оскільки навіть дуже подібні події суттєво відрізняються одне від одного за багатьма факторами і параметрами. При цьому дослідник чи ціла команда приймають самостійне рішення з приводу того, щоб визначити чи є підґрунтя, щоб знехтувати виявленими відмінностями навіть, коли вони дають можливість визнати всю аналогію некоректною, а отже – непродуктивною.

З низки політологічних праць, що пропонують різноманітні методик за запровадження системного аналізу в міжнародне прогнозування на основі екстраполяції та компаративістики, помітною є публікація Ф.Брайрара і М.Р.Джалілі «Міжнародні відносини» [4], де визначено основні детермінанти зовнішньої політики держави, умовно поділені на внутрішні і зовнішні.

Внутрішні, незалежні змінні, в свою чергу, поділяють на фізичні фактори, у тому числі: геополітичне розташування держави, рівень забезпечення природними ресурсами, а також структурні фактори, що охоплюють політичні інститути, держави; економічні інститути; загальну здатність реалізовувати фізичний і соціальний потенціал (людський фактор); роль політичних партій, груп тиску, етнічних, конфесійних груп і мовних груп, соціальної мобільності, урбаністичних процесів; рівень загальнонаціонального консенсусу.

За типологічними групами незалежних змінних слідує група, яка вміщує культурні і людські фактори: відповідно культурні координати та ідеологічну сферу; колективно-груповий менталітет, у тому числі історичну пам'ять, образ «іншого», відчуття питань національної безпеки; традиції месіанства; якісні показники еліти.

Одночасно Брайяр і Джалілі класифікували зовнішні незалежні змінні на три типові категорії: по-перше, міжнародну систему, по-друге, дії інших держав і коаліцій; по-третє, глобальні ресурси багатонаціонального користування.

Видно, що вже на першому етапі формування інформаційного банку даних, експерт-аналітик отримує настільки широку і глибоку інформацію, що підіймає його на більш якісний рівень міжнародного прогностичного дослідження. При цьому експерт отримує можливість багатоглибких «лабораторних» комбінацій на основі методу екстраполяції та компаративістики, надаючи особливого значення пошукам більш сприятливих з його позицій альтернатив розвитку.

Отже, екстраполяція – це метод прогностичного оцінювання, при якому на основі досліджен-

ня часткової сукупності формулюються висновки і оцінки більш узагальненого характеру. Аналізуючи один із способів попереднього прогнозування, слід зауважити, що він широко використовується напередодні чи в момент назрівання масштабних міжнародних подій та процесів. (З настанням XXI століття у світовій прогностиці все більшого поширення отримують прогностичні дослідження проблем глобалізації та регіоналізації). Застосування методу компаративістики (порівняльно-історичного аналізу) міжнародних відносин суттєво доповнює і збагачує екстраполяльне прогностичне дослідження.

Бібліографічні посилання:

1. **Ли В.Ф.** Теория международного прогнозирования / В.Ф. Ли. – М.: Научная книга, 2002. – 298 с.
2. **Мартино Дж.** Технологическое прогнозирование / Дж. Мартино. – М.: Прогресс, 1997. – 592 с.
3. Политическая энциклопедия. В 2т. – М.: Мысль, 2001. – Т.1./ Нац. обществ.-науч. фонд; Рук. проекта Г.Ю Семигин; Науч.-ред. совет: пред. совета Г.Ю. Семигин. – М.: Мысль, 2000. – 750 с.
4. **Braillard Ph.** Les relations internationales / Ph. Braillard, M.- R. Djalili. – Paris,. 1988. – 301 p.

УДК: 320 + 327.116 + 324(447)

Є. О. Попов

ІНСТИТУТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ ЯК РОЗРОБНИКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Метою даного дослідження виступає аналіз ступеня і способів впливу неурядових інститутів інтелектуального забезпечення політики на політику Європейського Союзу. У роботі систематизовано функціонуючі у Європейському Союзі інститути інтелектуального забезпечення політики за чотирма великими групами.

Ключові слова: політична аналітика, політичний консалтинг, аналітичні центри, вплив на владу, доступ до ЗМІ, Європейський Союз, Європейська спільнота, інститути інтелектуального забезпечення політики.

Целью данного исследования выступает анализ степени и способов воздействия неправительственных институтов интеллектуального обеспечения политики на политическую деятельность Европейского Союза. В работе систематизированы функционирующие в Европейском Союзе институты интеллектуального обеспечения политики по четырем большими группами.

Ключевые слова: политическая аналитика, политический консалтинг, аналитические центры, влияние на власть, доступ к СМИ, Европейский союз, Европейское сообщество, институты интеллектуального обеспечения политики.

The purpose of this research is the analysis of the extent and methods of influence of non-governmental institutions to ensure intelligent policy on political activities of the European Union. In a systematic functioning of the European Union institutions intellectual support policies for the four groups.

Keywords: political analyst, political consulting, think tanks, the impact on power, access to the media, the European Union, the European Community, the institutions provide intelligent policy.

© Є. О. Попов, 2012

Інститути інтелектуального забезпечення політики грають важливу роль у розробці державної політики, в процесі прийняття рішень, а також в наданні дипломатичної підтримки членам Європейського Союзу. Разом з тим, варто відзначити, що європейські неурядові інститути інтелектуального забезпечення політики не вивчалися саме як політичні актори держав-членів Європейського союзу.

Метою даної роботи є розглянути ступінь і способи впливу неурядових інститутів інтелектуального забезпечення політики на політику Європейського Союзу. Іншими словами з'ясувати роль неурядових аналітичних центрів у розробці державної політики і становлення демократії та громадянського суспільства в Європейському Союзі.

Важливо підкреслити, що визначити ступінь впливу неурядових інститутів інтелектуального забезпечення політики на процес прийняття рішень досить проблематично. До цього висновку